

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 – ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ – 46
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΥΔ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ “ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ,” ΤΗΣ SANNY HÄGGMANN - ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

[Στὰ 1933 ἔγραψα στὴν κυρία Χατζοπούλου δυὸ λόγια καὶ τῆς ζητοῦσα πληροφορίες βιογραφικὲς γιὰ τὸν ἄντρα της. Μοῦ ἀπάντησε μὲ μεγάλη προθυμία καὶ μοῦ ζητοῦσε νὰ τῆς στείλω ἕνα ἐρωτηματολόγιό, γιὰ νὰ καταλάβει τί ἀκριβῶς θέλω κι ἀνάλογα νὰ μοῦ ἀπαντήσει. Ἔτσι ἔγινε. Τῆς ἔκανα ἕνα πίνακα γεμάτο ἀπὸ διάφορες ἐρωτήσεις καὶ τῆς τὸν ἔστειλα. Πολὺ γρήγορα εἶχα τίς ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα καὶ στὶς ἀπορίες μου. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ ἀπαντήσεις μοῦ γέννησαν νέες ἀπορίες, ἀναγκάστηκε νὰ τῆς ξαναγράψω καὶ νὰ τῆς ὑποδείξω, ἂν θὰ ἤθελε, νὰ γράψω μ’ ὅλες τίς λεπτομέρειες καὶ τὰ περιστατικὰ τίς ἀναμνήσεις της ἀπὸ τὴν εικοσάχρονη συμβίωσή της μὲ τὸν ποιητὴ τῶν «Βραδυνῶν θρύλων» καὶ τὸ μεταφραστὴ τοῦ Φάουστ. Ἀπὸ τὴν πρώτη μου ἐπικοινωνία μαζί της εἶχα καταλάβει πόσο ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶχε βαθειὰ ζήσει τὸν ἄντρα της, πόσο τὸν εἶχε ἐννοήσει καὶ ψυχολογήσει, κι ἀκόμα πόσο ἦταν σὲ θέση — ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ — νὰ μᾶς δώσει πληροφορίες καὶ παρατηρήσεις καὶ ἐνθυμήματα, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς βοηθήσουν σημαντικὰ στὴν κατανόηση κι ἐρμηνεία τῆς φυσιογνωμίας τοῦ Κώστα Χατζόπουλου, ποὺ γεννᾷ στὸ μελετητὴ του τόσα προβλήματα καὶ παρουσιάζει τόσες ἀντιφάσεις. Στὶς ἐλπίδες μου αὐτὲς δὲν βγήκα γελασμένος. Μετὰ ἕνα χρόνο εἶχα στὰ χέρια μου δυὸ τόμους γερμανικὰ γραμμέ-

νους, ὅπου σὰν σὲ μυθιστόρημα, μὲ θαυμαστὴ ἐνέργεια κι ἀλληλουχία, ἀλλὰ μὲ στοχαστικότητα κι ἀντικειμενικότητα μαζί, ἡ κυρία Sanny Häggmann μᾶς ἔδινε ἕναν ἐντελῶς ἀγνωστὸ Χατζόπουλο, μὲ τὴν πλήρη ἐξουσιοδότησή της νὰ χρησιμοποιήσω, ὅπως θέλω, στὴ μελέτη μου τὸ ἔργο της αὐτό, προωρισμένο νὰ μείνει στὸ σπίτι της σὰν οἰκογενειακὸ κειμήλιο, γιὰ νὰ τὸ διαβάζουν τὰ ἐγγόνια καὶ οἱ συγγενεῖς της. Τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Sanny-Χατζοπούλου εἶναι πολὺτιμα, γιατί ἐκτὸς ἀπ’ τίς σίγουρες, ἀκριβολογημένες καὶ λεπτομερειακὲς πληροφορίες, ποὺ μᾶς δίνουν, προχωροῦν καὶ βαθύτερα καὶ μᾶς βοηθοῦν πολὺ σὲ ζητήματα ψυχολογικά, προσωπογραφικά, ἐρμηνευτικὰ κλπ. Νόμισα, πὼς εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή, σήμερα ποὺ τόσο τιμητικὰ ξανάρχεται στὴν ἐπικαιρότητα ἡ φυσιογνωμία τοῦ Κώστα Χατζόπουλου, νὰ δώσω μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ «Erinnerungen» τῆς Sanny Häggmann - Χατζοπούλου, ποὺ ἔζησε σ’ ὄλο τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τοῦ δράμα τοῦ ἀνδρός της, σὲ μιὰ ζωὴ ἀφιερωμένη ὀλόψυχα στὴν ὑπηρεσία τῆς Τέχνης. Γενναία συντροφισα καὶ πολὺτιμη ἀδερφή, ποὺ ἐυεργέτησε πολὺπλευρα καὶ πολὺτροπα μιὰ ζωὴ, γεμάτη ἀπὸ τὴ σκληρὴ μόνωση τοῦ τεχνίτη, μ’ ὅλες τίς ἀπογοητεύσεις καὶ τίς ψυχικὲς περιπέτειες, ποὺ μοιραῖα τὸν συνοδεύουν στὴν προσπάθειά του

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ]

Η ΠΡΩΤΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑ

*Ὑστερα ἀπὸ τίς πρώτες τυπικὲς συναντήσεις στὸ Ξενοδοχεῖο τῆς ὁδοῦ Schnorrstrasse στὴ Δρέσδη, ὅπου κατεβασμένη ἀπ’ τὴ Φιλλανδία γιὰ σπουδὲς ἔμενε μὲ μιὰ φίλη της ἡ Sanny Häggmann, ἀπὸ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1900, καὶ ὅπου εἶχε σταθμεύσει κι ὁ Κώστας Χατζόπουλος μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Σπύρο καὶ Μῆτσο Σαπουντζῆ, ἡ βαθύτερη γνωριμιὰ τους ἔγινε σὲ μιὰ συνάντησή τους σ’ ἕνα κέντρο. Ἦταν ξένοι ὁλότελα. Ὁ ἕνας δὲν γνώριζε τίποτα γιὰ τὸν ἄλλο. «Ἦθελα νὰ βρῶ, συνεχίζει ἡ Häggmann, μιὰ εὐκαιρία νὰ μάθω γι’ αὐτὸν τὸν ξένο μου ἄνθρωπο. Τὸν ρώτησα μὲ δι-

σταγμὸ κι’ ἐκεῖνος μ’ εὐγένεια μ’ ἀπάντησε: Ἔδω κι ἐνάμισο χρόνο — εἶχαμε τότε Μάρτη τοῦ 1901 — εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἦταν λογογράφος, ποιητὴς, ἐπιθυμοῦσε τὴ ζωὴ τῆς Γερμανίας, τὴ γερμανικὴ γλῶσσα, καὶ τὴ γερμανικὴ φιλολογία νὰ σπουδάσει. Μέχρι τότε μόνο μὲ τὰ γαλλικὰ γράμματα εἶχε ἀσχοληθῆ, ἀλλὰ τώρα ἤθελε νὰ ἐμβαθύνει στὴ γερμανικὴ φιλολογία. Στὸ Μόναχο εἶχε παρακολουθήσει μαθήματα γερμανικῆς κοντὰ στὸν καθηγητὴ Schneider. Στὴν Ἀθήνα, ὅταν ἦταν, εἶχε κάνει τὴ γνωριμιὰ τοῦ γερμανοῦ φιλολόγου καὶ φιλέλληνα, δόκτορα Κάρολου Dieterich.

Αυτόν τόν άντάμωσε πάλι στο Μόναχο και τόν βοήθησε σε πολλά ζητήματα. Πρέπει να σημειώσω, πώς δεν μιλούσε σωστά τα γερμανικά, αλλά έγω εξακολούθησα ακόμα τις έρωτήσεις μου. Το φθινόπωρο είχε πάει στη Λειψία, όπου υπήρχαν πολλοί άλλοι Έλληνες και από εκεί επιθυμούσε να επισκεφθώ τη Γένα, το Βαίμαρ και το Βερολίνο, για να πάρη μια ιδέα από τη Βόρεια Γερμανία και από την εκεί πνευματική ζωή. Τόν ρώτησα πώς το ήρθε να ενδιαφερθώ τόσο για τη Γερμανία γενικά και μου διηγήθηκε τ' ακόλουθα: "Ένας από τους πνευματικούς μου φίλους, ο Γιάννης Καμπύσης, έζησε αρκετό καιρό στο Μόναχο. "Ήθελα κι έγω τότε να ταξιδέψω μαζί του, αλλά δεν με βοήθησαν οι οικονομικές μου συνθήκες. "Ωστόσο ο Καμπύσης έφυγε μόνος του στο Μόναχο κι από κεί μου έγραφε γράμματα γεμάτα θαυμασμό. "Έπρεπε να παραμερίσω κάθε εμπόδιο και να πάγω κοντά του. "Η Γερμανία είναι ή χρυσή κοιτίδα της Τέχνης και της Επιστήμης. Δυστυχώς ή υγεία του Καμπύση έπαθε στη Γερμανία και στο τέλος γύρισε πίσω στην Αθήνα. "Εγώ όμως ήμουν έτοιμος να κάμω το ταξίδι μου. Μεγάλη ώθηση σ' αυτό μου έδωσε επίσης ο Dieterich, πού είχε κατεβή τότε στην Αθήνα για να σπουδάση τη νεοελληνική γλώσσα και σχετίστηκε σιγά σιγά με το φιλολογικό μας κύκλο. "Ήταν ο πρώτος Γερμανός, πού πρωτογνώρισα στη ζωή μου, και όλοι μας οι Έλληνες συγγραφείς, είχαμε συνδεθώ μαζί του με φιλία για τό τόσο ενδιαφέρον, πού έδειχνε για μās. "Η χαρά μου ήταν μεγάλη, πού ξαναβρήκα τό φίλο μου στο Μόναχο. "Όσο μου ήτα δυνατόν προσπάθησα στο Μόναχο να τά καταπιαστώ όλα. "Εντατικά παρακολούθησα και καρπώθηκα τη γερμανική τέχνη και μουσική και τό σπουδαιότερο απ' όλα για μένα, είναι πού μπορώ πιά να διαβάζω την κλασσική γερμανι-

κή φιλολογία στο πρωτότυπο. Για να την κατανοήσει όμως κανείς πρέπει να γνωρίσει ακόμα τόν τόπο. Γι' αυτό ήθελα να μείνω εδώ πολύν καιρό, αλλά όσο εξαρτάται απ' τα οικονομικά μου, έχω κιόλας μείνει αρκετά. "Ο σκοπός μου ήταν να ταξιδέψω για την Ελλάδα ίσα απ' τη Λειψία, αλλά οι ταξιδιωτικοί φίλοι μου (οι αδελφοί Σαπουντζή), ήθελαν να επισκεφθούν και τη Δρέσδη και μ' αυτούς έχω μείνει τόσο πολύ εδώ. Δεν έκανα καρδιά να φύγω...

Τόν ρώτησα για τη λογοτεχνική ζωή των Αθηνών και επιφυλάχτηκε να μ' απαντήσει άλλη φορά. "Αναστέναξε μόνο και είπε, πώς όλα είναι άσήμαντα κι' άσημάτιστα εκεί κάτω. Γυρίσαμε στο ξενοδοχείο. Καληνυχτιστήκαμε στο διάδρομο. Πώς δυο άγνωστοι και ξένοι άνθρωποι συναντηθήκαμε τυχαία και γνωριστήκαμε άπρόοπτα!

Τό πρωί βγήκα στον κήπο. "Ανοιξη, φως, όμορφιά. Τόν πέρνει τό μάτι μου ξαφνικά σε μίαν άκρη, σά να είχαμε δώσει ραντεβού. Τόν ρώτησα γιατί τόσο πρωί. Μου είπε πώς σκοπεύει να φύγει και πήγε στο πρακτορείο να μάθει για βαπόρι. Κάναμε μαζί έναν περίπατο. Καθίσαμε σ' ένα πάγκο του κήπου. Για μιά στιγμή μου είπε: Γιατί να μην είμαι Γερμανός! θά μπορούσα να δουλεύω και δεν θά είχα τις φασαρίες των ταξιδιωτών.— Μά γιατί; του είπα. Στην πατρίδα σας τά έχετε όλα.— "Όχι, Δεσποινίς, δεν είμαι άρχαίος Έλλην ούτε Χριστιανός. Για ένα νεοέλληνα δεν φέρνει αυτό καμμιά άπαλύτρωση. Δεν γνωρίζετε σεις τις συνθήκες της ζωής μας. Δεν έχουμε ούτε γλώσσα τέλεια ούτε πολιτισμό αρκετό για να δημιουργήσουμε φιλολογία, πού θά μπορούσε να παραβληθώ με τις φιλολογίες των άλλων ευρωπαϊκών λαών... Κι άφησε τό βλέμμα του να πλανηθώ στα μάκρη. "Αλλοίμονο σε σένα, πού είσαι άπόγονος — ψιθύρισε χαρακτηριστικά μόνος του.

ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ

Κατεβαίνοντας στην Ελλάδα σταμάτησαν στην Κέρκυρα, όπου έμειναν μιά βδομάδα σ' ένα ξενοδοχείο. "Έκαναν περιπάτους στις έξοχες και χαιρόνταν τις όμορφιές του προνομιούχου νησιού. «Εδώ, μου είπε, στην Κέρκυρα έζησε ο μεγάλος μας ποιητής Σολωμός. Τώρα καταλαβαίνω πόσο βαθειά τόν έκανε να αισθάνεται ή φύση εδώ. "Ο Σολωμός στο μεγαλειότερο μέρος έγραψε Ιταλικά, μά δ,τι έγραψε στην έλ-

ληνική, τό έδωσε στη λαϊκή μας γλώσσα. Κατ' ουσίαν ήταν άριστοκράτης' τίποτε άλλο δεν μπορούσε να τόν συγκινήσει, εκτός από τό "Ωραίο... Μās άφησε πολύ σημαντικά πράγματα. "Αν είχαμε μιά μονάχα σπίθα απ' τό πνεύμα του μέσα μας, θά μπορούσαμε να λογιόμαστε ευτυχισμένοι». "Από την Κέρκυρα φύγαμε με καράβι για την Πάτρα. "Από κεί στις 14 του Μάη φτάσαμε στο Αγρίνι.

SANNY HAGGMANN - ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

★